

Sebastian Köppl

Biblioteka Uniwersytecka w Bambergu. Biblioteka "młodego uniwersytetu w starym mieście"

Biblioteka 9 (18), 197-210

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SEBASTIAN KÖPPL

Biblioteka Uniwersytecka w Bambergu. Biblioteka „młodego uniwersytetu w starym mieście”

Zadania biblioteki

Biblioteka Uniwersytecka służy swej uczelni, miastu i regionowi, informacjami, książkami, czasopismami, wydawnictwami multimedialnymi, bazami danych niezbędnymi w pracy badawczej i dydaktycznej. Tę podstawową funkcję nasza biblioteka spełnia we współpracy z innymi bibliotekami w Bambergu (szczególnie ważna i efektywna jest współpraca z Biblioteką Państwową – Staatsbibliothek) oraz innymi bibliotekami niemieckimi, z którymi związana jest umowami o dwustronnej wymianie.

Profil zbiorów bibliotecznych i charakter naszej działalności jest odzwierciedleniem profilu badawczej i dydaktycznej aktywności uniwersytetu, stąd szczególne miejsce nauk humanistycznych, społecznych, ekonomii, czy kierunku, który na naszej uczelni zajmuje wyjątkowe miejsce – Fachbereich – opieka albo inaczej praca socjalna. Ogólnie na wszystkich kierunkach (studia podyplomowe, magisterskie, dydaktyczne) w chwili obecnej studiuje 8261 studentów, którymi opiekuje się 146 profesorów i ich 284 współpracowników. Sprawne funkcjonowanie tej maszyny wspiera 385 osób zatrudnionych w szeroko rozumianej administracji uczelni: biblioteka, centrum obliczeniowe, różnego rodzaju stanowiska techniczne.

W samej bibliotece na 72 etatach pracuje 85 osób, które już teraz przeciążone są nakładanymi na bibliotekę zadaniami. Tymczasem najbliższe plany rozbudowy uniwersytetu zakładają przyjęcie dodatkowo 3 500 studentów.

Obecnie obowiązujące podstawy prawne, organizacja i struktura biblioteki

Według Bayerisches Hochschulgesetz z 1.10.1974 i późniejszych ustaw z 2.10.1998 i 9.7.2003 oraz według Regulaminu Bibliotek w Bambergu z 17.10.1977 oraz z 10.11.1984 Biblioteka Uniwersytecka jest „centralną komórką szkoły wyższej. Dzieli się na bibliotekę centralną i biblioteki zakładowe¹ [Teilbibliotheken]” i „obejmuje cały księgozbiór szkoły wyższej”. Nad sprawnym funkcjonowaniem biblioteki czuwa Komisja Biblioteczna (Bibliothekausschuss), która ustala zasady udostępniania, przedkłada władzom uczelni propozycje rozdziału budżetu itp. Codzienną pracę regulują, tak jak w innych bawarskich bibliotekach, odpowiednie przepisy związkowe [ogólnopństwowe] i krajowe oraz wewnętrzne zarządzenia dyrekcji biblioteki.

Gromadzenie – podobnie jak w innych niemieckich bibliotekach powstałych po roku 1965 – opiera się na jednolitym, tzw. „jednowarstwowym” systemie, zakładającym ścisłą współpracę z Biblioteką Państwową, której zasady ustala podpisana w 2004 roku „Regulacja o współpracy” (Regelung über die Zusammenarbeit) precyzyjnie ustalająca sposób nabywania, katalogowania i udostępniania zbiorów.

Biblioteka Centralna razem z TB 3 [Teilbibliothek 3] liczy obecnie ok. 434 000 tomów i 2017 tytułów bieżących czasopism. Biblioteka spełnia jednocześnie rolę centrali bibliotecznej. Mieści się przy Feldkirchenstrasse, w budynku dawnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Pozostałe książki i wydawnictwa multimedialne, ok. 1 184 000 tomów ew. jednostek, znajdują się w innych bibliotekach sieci, położonych w centrum miasta (teologia, filozofia, psychologia, pedagogika, językoznawstwo i literaturoznawstwo, historia i geologia). Tam, gdzie jest to możliwe, książki stoją na regałach z wolnym dostępem do półek, pozostałe są w magazynach, uporządkowane według sygnatur. Centrala administracyjna, mieszcząca się przy Feldkirchenstrasse realizuje zadania związane z zarządzaniem biblioteką, opracowaniem książek, obsługą techniczną, a także udostępnianiem i wypożyczaniem międzybibliotecznym.

Środki własne Biblioteki Centralnej są stosunkowo niewielkie, jest jednak niezależna w wyborze tytułów. Poprzez charakter swoich zbiorów: bibliografie, podręczniki, leksykony, czasopisma naukowe, wydawnictwa multimedialne, różnego rodzaju syntez naukowe Biblioteka Centralna stanowi swoiste Centrum Informacji dla całej uczelni. Znajdują się tu również

¹ Tak właśnie proponuję rozumieć nie mający odpowiednika w języku polskim niemiecki termin Teilbibliothek. Oznacza on – w największym skrócie – biblioteki, które gromadzą książki z danej dziedziny lub grupy dziedzin (przyp. tłumacza).

zbiory specjalne: starodruki, pierwsze wydania ważnych książek oraz zbiór Europejskiego Centrum Informacji, czasopisma w wersji drukowanej i na mikrofilmach. Ważną część zgromadzonych tu zbiorów stanowi tzw. „księgozbiór studencki” – 10 000 woluminów wartościowej beletrystyki i literatury faktu.

Dyrektor Biblioteki nadzoruje całą działalność instytucji. Biblioteka Centralna jest stosunkowo samodzielna, sama steruje zatrudnieniem i zarządza wszystkimi środkami bibliotecznymi. Jest pewnego rodzaju kłamrą łączącą i miejscem koordynującym gromadzenie literatury, troszczy się o świadome kształtowanie profilu zbiorów w ramach całego systemu i razem z Centrum Obliczeniowym Uniwersytetu zajmuje się przetwarzaniem danych dotyczących Biblioteki.

Struktura sieci bibliotek zakładowych mieszczących się w pobliżu instytucji wynika z faktu korzystania z budynków po dawniejszych bibliotekach. Stąd ich decentralny charakter i znacznie większa samodzielność, niż w innych nowo budowanych bibliotekach bawarskich. Ich lokalizacja pozwala im znajdować się blisko swoich użytkowników.

Kolejna cecha różniąca bibliotekę w Bambergu od innych bibliotek bawarskich to brak w Bibliotece Centralnej głównego księgozbioru wypożyczalni, centralnego magazynu i centralnej czytelnicy. Obok tych różnic wymienić też należy wspomnianą już wcześniej współpracę z Staatsbibliothek w Bambergu, starą biblioteką regionalną z wartościowymi zbiorami starodruków, rękopisów i dużą kolekcją książek E. T. A. Hoffmanna. Współpraca ta, która na początku wynikała z konieczności podziału pewnych zadań, z czasem nabrała coraz bardziej ścisłego charakteru i obie biblioteki uzgadniają i dzielą między siebie zakup czasopism, pojedynczych tzw. „kosztownych” wydawnictw, kontynuowanie zakupu serii wydawniczych, wydawnictw wielotomowych itd. Najogólniej mówiąc Biblioteka Uniwersytecka kupuje książki naukowe potrzebne do prowadzonych na uczelni prac badawczych i dydaktycznych, z kolei Staatsbibliothek w swych zasadach gromadzenia kieruje się przede wszystkim potrzebami regionu, stąd w ich ofercie dominują dzieła o treści ogólnej, wszelkiego rodzaju syntezy, literatura piękna itp. Dziś współpraca między tymi placówkami ma bardzo ścisły charakter, czego wyrazem może być poczta kurierska, która wielokrotnie w ciągu dnia łączy obie biblioteki.

Struktura wewnętrzna Biblioteki została w 1981 roku dopasowana do wzorca organizacyjnego właściwego dla bawarskich bibliotek naukowych. Poza nielicznymi odchyleniami, dotyczącymi, na przykład, innego układu systematycznego na kilku wydziałach, struktura Biblioteki Uniwersyteckiej nie różni się od struktury każdej innej nowo założonej biblioteki naukowej w Bawarii.

Historia Biblioteki i jej zbiorów do lat 90.

Dzisiejsza Biblioteka Uniwersytecka (wcześniej Biblioteka Szkół Wyższych (Gesamthochschulbibliothek), od roku 1977 Biblioteka Uniwersytecka) powstała w roku 1973 z małej biblioteki centralnej i 17 bibliotek seminaryjnych dawnej Wyższej Szkoły Filozoficzno-Teologicznej oraz Biblioteki Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Poprzednikiem dzisiejszego Uniwersytetu i jego bibliotek była kierowana przez jezuitów biskupia szkoła wyższa, działająca do 1.09.1648 jako „Academia Ottoniana”, następnie w XVIII wieku przekształcona w uniwersytet, a wreszcie zlikwidowana w roku 1803. Jej kształt, ograniczony w roku 1804 do jednego fakultetu „liceum” dał podstawy do utworzenia Wyższej Szkoły Filozoficzno-Teologicznej, połączonej z założoną w 1974 roku Wyższą Szkołą Pedagogiczną w jedną szkołę wyższą. Biblioteka Wyższej Szkoły Pedagogicznej została razem ze szkołą przeniesiona 9.12.1964 do nowego budynku przy Feldkirchenstrasse.

Biblioteka od początku cierpiała z powodu wielu problemów personalnych i lokalowych. Ciągłe prowizorki sprawiały, że nowopowstała biblioteka bardzo niekorzystnie wyglądała na tle innych bawarskich bibliotek. Wreszcie na przełomie lat 1975/1976, udało się uzyskać górne piętro wschodniego skrzydła budynku przy An der Universität 2. Powierzchnia nowego lokalu wynosiła 550m² i umieszczono tam Oddział opracowania zbiorów. I dopiero teraz można było mu mówić o godziwych warunkach do wykonywania pracy bibliotecznej. Jednakże już w 1981 biblioteka musiała oddać te pomieszczenia Wydziałowi Teologicznemu, który w tym okresie dość intensywnie się rozwijał. Ponownie trzeba było pośpiesznie adaptować pomieszczenia po dawnej fabryce przy Franz Ludwig Strasse.

Wreszcie w 1985 biblioteka otrzymała nowy gmach, który odpowiadał obowiązującym wówczas standardom technicznym i wymaganiom, jakie spełniać musi nowoczesna biblioteka. W budynku tym pomieszczono Oddział opracowania zbiorów, dwie duże czytelnie o łącznej powierzchni 1970 m² i magazyn na ok. 300 000 tys. woluminów. Dopiero od tego momentu możemy mówić o właściwych warunkach dla pracy bibliotecznej. Niestety większość bibliotek należących do sieci ciągle boryka się z trudnymi warunkami lokalowymi. Ciągłe opóźnia się przeprowadzka do nowych siedzib wydziałowych bibliotek językoznawstwa i literaturoznawstwa, filozofii, psychologii oraz historii i geologii.

Szkoła Wyższa powstała 1.08.1972 roku, ale jej pierwsze lata trudno było przeznaczyć na spokojne kształtowanie profilu zbiorów, ponieważ dopiero w budżecie na rok 1976 przewidziano znaczące środki na ten cel. Oferty księgozbiorów Wyższej Szkoły Filozoficzno – Teologicznej (ok. 48 000 tomów) i Wyższej Szkoły Pedagogicznej (ok. 33 000 tomów) literatury,

przeważnie dydaktycznej, były dość skromne, stąd większość księgozbiorów wydziałowych trzeba było budować od podstaw.

Analizując prace od połowy lat 70. aż do roku 1991, kiedy cofnięto przydział środków na budowanie księgozbioru, zauważymy, że w okresie tym pracowano nad rozwiązaniem najważniejszych problemów strukturalnych, lokalowych i personalnych. Od roku 1985 – dzięki kompleksowym programom budowania podstaw księgozbioru – udało się dość szybko stworzyć jego podstawowe zręby, by następnie zacząć mozolny, trwający do dziś, proces jego uzupełniania. Wielce pomocne okazały się tu środki pozyskane z budżetu Bawarii. Gromadzono – co oczywiste – przede wszystkim bieżącą literaturę i czasopisma, co nie oznacza, że lekceważono publikacje dawniejsze. Wieloletnie, systematyczne zakupy w antykwariatach, opracowanie list dziedzinowych dezyderatów, sprawiły, że czytelnicy mogą znaleźć w naszej bibliotece większość z poszukiwanych przez siebie pozycji, a księgozbiór nasz zyskał sobie, sięgającą poza granice regionu, uznanie, ze względu na swe bogactwo i różnorodność. Wyraźnym tego potwierdzeniem może być odnotowany przez nas dodatni bilans wypożyczeń bibliotecznych. Ta forma udostępniania, w dobie finansowych trudności, coraz bardziej zyskuje na znaczeniu.

Ostatecznie w końcu lat 80. biblioteka dysponowała księgozbiorem, który mógł zaspokoić aktualnie zgłaszane potrzeby. Dokonano tego dzięki racjonalnemu gospodarowaniu przyznanymi środkami, życzliwości, z jaką traktowano postulaty zgłaszane przez bibliotekę w trakcie corocznych debat nad podziałem budżetu. Do końca lat 90. środki, jakie przyznawano bibliotece wystarczały, by zachować przyjęty profil zbiorów, w którym uwzględniano zarówno potrzeby długofalowe, jak i krótkotrwałe – dyktowane przez wymóg chwili. Sposób budowania zbiorów zmienił się diametralnie wiosną 1998 roku, kiedy to wprowadzono system gromadzenia „SIERA” umożliwiający stopniowe wprowadzanie katalogowania zamówień. Jest o tym mowa w rozdziale o elektronicznym przetwarzaniu danych.

Codzienna praca w Bibliotece – „proces zintegrowany” i jego historia

Już wiosną 1974 wprowadzono katalog zbiorczy dla ówczesnych zbiorów i nowych nabytków oraz centralizację wszystkich prac katalogowych. Początkowo miał on formę katalogu kartkowego, potem mikrofiszy opracowywanych off-line w ramach ówczesnego katalogowania *związkowego*, aż wreszcie znaczący postęp wniósł powszechny obecnie katalog elektroniczny OPAC. Jesienią 1975 Biblioteka przystąpiła do prowadzonego off-line katalogu

Związku Bawarskich Bibliotek Państwowych, Naukowych i Uniwersyteckich, niewiele później przystąpiła do niego także Staatsbibliothek. Powstanie tej organizacji umożliwiło wprowadzenie wspólnego katalogu mikrofilmów, funkcjonował on od 1976 roku jako lokalny katalog zbiorczy i dał podstawy kolejnej organizacji – wypożyczeń.

Obecnie polega on na wspólnie zarządzanym lokalnym systemie przetwarzania danych i jego komponentach. Najważniejszą cechą tego systemu jest wspólny dla wszystkich uczestników, łatwy do powielania i aktualny system katalogowania, który umożliwia przejmowanie opisów opracowanych w innych bibliotekach zrzeszonych w związku. Dzięki temu duże wpływy książek mogą zostać opracowane przez stosunkowo nieliczny personel. Podstawą opracowania zbiorów przy pomocy OPAC był i jest katalog związkowy, począwszy od jego wydania mikrofilmowego aż po dzisiejszą formę on-line, ale także ustawianie zbiorów na regałach, do których czytelnicy mają wolny dostęp, porządkowanie ich w oparciu o „systematykę regensburską” (Regensburger Verbundsystematik). Taki system stanowi podstawę pracy bibliotecznej, począwszy od katalogowania, poprzez przyjmowanie zamówień, udostępnianie, informację, a na wymianie międzybibliotecznej skończywszy. Zapewnia on – dzięki wymianie i przejmowaniu efektów pracy innych – prowadzenie wszystkich prac bibliotecznych bardziej racjonalnie i oszczędnie. Wzorem innych bibliotek, także Biblioteka w Bambergu wprowadza do tego katalogu swoje nabytki i opisy katalogowe oraz pobiera opisy już gotowe. Dawniej były to osobne formy katalogu alfabetycznego, rzeczowego i systematycznego, dzisiaj forma katalogu OPAC oferuje możliwość przeszukiwania kompleksowego, zarówno alfabetycznego jak i rzeczowego, zarówno zbiorów własnych jak i innych bibliotek bawarskich, co znacząco poprawiło dostęp do literatury i komfort obsługi użytkowników.

Dzisiejsze, „zintegrowane” opracowanie książki, wprowadzone w lipcu 1998 roku, następuje w dwóch oddziałach. Te dwa oddziały obejmują – dawniej samodzielne – działy gromadzenia i katalogowania, pracujące w każdej z bibliotek sieci. Są to Oddział I zajmujący się gromadzeniem i katalogowaniem oraz Oddział II, którego zadaniem jest opracowanie książek. Oddział II skupia dawniejsze działy zajmujące się korektą i kontrolą opisów katalogowych, redakcją i korektą haseł i słów kluczowych, katalogowaniem literatury pozaeuropejskiej i zbiorów specjalnych. Do jego zadań należy też ostateczna kontrola opisów na końcu procesu opracowania, gwarantująca spełnienie wysokich wymagań stawianych danym udostępnianym w katalogu zbiorczym. Zawsze, gdy jest to tylko możliwe, przejmuje się wyniki pracy innych bibliotek i unika wprowadzania zmian do już istniejących opisów oraz przeprowadza tylko minimalne kontrole danych.

Cały proces opracowania książki od momentu wyboru tytułu aż do udostępnienia jej użytkownikowi przebiega w następujących etapach:

- bibliotekarz dziedzinowy zgłasza tytuł, który należy zakupić; Oddział I sprawdza ten tytuł w bazie danych, następnie opracowuje opis katalogowy zamówienia i umieszcza go w katalogu lokalnym i w katalogu OPAC, gdzie jest dostępny dla użytkowników. Następuje wymiana danych między katalogami zbiorczym i lokalnym.
- Pojawia się książka i opracowanie tytułu jest sprawdzane z autopsji. Ponieważ często chodzi o opisy katalogowe przejęte z innego źródła, czasami opracowane według innych zasad, konieczne bywa dopracowanie ich i a następnie skontrolowanie nowo powstałego opisu, jest to zadanie „redakcji bibliograficznej”.
- Bibliotekarze dziedzinowi uzupełniają, korygują lub od nowa opracowują elementy opracowania rzeczowego książki (przy czym korzystają, jeśli to tylko jest możliwe z możliwości przejmowania danych), a także nadają sygnatury lokalne.
- W dziale opracowania książki łączy się dostępne dane tymi lokalnymi, opracowanymi przez bibliotekarzy dziedzinowych; po ostemplowaniu i naklejeniu sygnatury książka jest gotowa do udostępnienia.

Taka organizacja procesu opracowania książki wymaga stosunkowo krótkiego czasu i angażuje niewielu pracowników. W przypadkach gdy chodzi o pilne przypadki, lub wyraźnie sformułowane życzenia możliwe jest znaczne przyspieszenie tego procesu.

Udostępnianie zbiorów, szczególnie w bibliotekach sieci

W latach 70. definitywnie zrezygnowano z centralnej wypożyczalni i zdefiniowano „jednowarstwowy system zaopatrywania w literaturę”, który zakłada, że w Bibliotece Centralnej tylko opracowuje się książki, zaś wszystkie czynności związane z obsługą czytelnika zostały przesunięte do bibliotek sieci, to właśnie tam zanotowano w roku 2004 424 000 wypożyczeń, nie licząc zamówień do czyteli.

Wypożyczanie międzybiblioteczne, wcześniej związane z Staatsbibliothek a od roku 1994 samodzielne odbywa się od 4.12.2000 przede wszystkim poprzez katalog OPAC w bibliotekach sieci. W roku 2004 ta forma wypożyczeń osiągnęła liczbę 104826 wypożyczeń dwustronnych.

Choć nie było to łatwe, ze względu na trudne warunki lokalowe, to wypracowany w bibliotekach sieci model pracy z czytelnikiem, dbałość o to, by jak najszybciej otrzymał to, czego żąda, życzliwie zostało przyjęte przez wszystkich użytkowników biblioteki. We wszystkich bibliotekach

sieci stworzono techniczne warunki przeszukiwania katalogów OPAC, korzystania z baz danych na CD-ROMach i w Internecie. Personel zajmuje się wypożyczaniem, realizuje zamówienia miejscowe i udziela informacji fachowych, a także wykonuje prace techniczne związane ze skanowaniem i kopiowaniem na potrzeby wypożyczalni międzybibliotecznej.

Obecnie na sieć składają się następujące biblioteki:

- TB 1 [Teilbibliothek 1] (Teologia Katolicka), mieści się przy An der Universität 2, we wschodnim skrzydle dawnego Kolegium Jezuitów z roku 1735, gdzie już w XVIII wieku umieszczono ówczesną bibliotekę uniwersytecką. Zajmuje powierzchnię 1 047 m² i liczy dzisiaj 166 000 tomów i 362 tytułów czasopism bieżących. Po niedawnej przebudowie jest to jedyna biblioteka sieci, która gromadzi cały swój księgozbiór w jednym miejscu. Jest ona kontynuatorką tradycji dawnego „liceum” i Wyższej Szkoły Filozoficzno–Teologicznej. Jej dobrą infrastrukturę uzupełnia pracownia komputerowa wydziału (Cip – Pool).
- TB 2 (pedagogika, filozofia, psychologia, teologia ewangelicka i pedagogika religii, dydaktyka i nauki przyrodnicze), mieści się przy Markusplatz, ma 758 m² powierzchni i liczy 258 000 tomów ew. jednostek i 504 tytułów czasopism bieżących. Od 1992 roku, kiedy uzyskała status samodzielnej jednostki, wyodrębnionej z TB 3 mieści się w budynku dawnej kliniki ginekologicznej. Dysponuje zapasowym magazynem usytuowanym w innej części miasta.
- TB 3 (nauki społeczne i gospodarcze, informatyka przemysłowa i stosowana, kulturoznawstwo, dydaktyka sportu, muzykologia praca socjalna) mieści się przy Feldkirchenstrasse, razem z biblioteką centralną zajmuje 3 491 m² i liczy 353 000 tomów ew. jednostek i 1 435 tytułów czasopism bieżących. Powstała na bazie dawnej biblioteki Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Dla użytkowników i bibliotekarzy funkcje tej TB i Biblioteki Centralnej są w praktyce identyczne.
- TB 4 (językoznawstwo i literaturoznawstwo) została otwarta 16.6.2004 i mieści się przy Heumarkt. Zajmuje powierzchnię 2 646 m² i mieści się w pobliżu wydziału i liczy 487 000 tomów ew. jednostek i 869 tytułów czasopism bieżących. Na przeprowadzkę do swojego budynku TB 4 musiała czekać od roku 1980, wcześniej mieściła się w ogromnej ciasnocie we wspólnym budynku z TB 5 na powierzchni 730 m². Mimo ogromnych zbiorów mogła więc udostępniać niewielką ich część bezpośrednio i to w nieodpowiednich warunkach technicznych, ponad 80 % księgozbioru było przechowywane w magazynach, najpierw w hali magazynowej w sąsiedniej gminie, potem w dawnej fabryce tekstylnej. Obecnie znajdują się one w magazynie w piwnicy budynku biblioteki, a później będą częściowo udostępnione na regałach lub rozmieszco-

ne w budowanej wciąż jeszcze części gmachu. Teraz wreszcie biblioteka dysponuje odpowiednimi pomieszczeniami, prawie dwukrotnie większą powierzchnią użytkową, odpowiednim wyposażeniem komputerowym i potrzebnymi pomieszczeniami do pracy grupowej i szkoleniowej.

- TB 5 (nauki historyczne i geologiczne) mieści się przy Am Kranen, ma powierzchnię 1 023 m² i liczy 273 000 tomów ew. jednostek i 681 tytułów czasopism bieżących. Została zasiedlona w semestrze zimowym 1987/88 i oficjalnie otwarta 21.3.1988 roku.

Połowa jej księgozbiorów mieści się w tym budynku, pozostała jego część w magazynie zapasowym.

Taka, zdecentralizowana struktura biblioteki nie jest – jeśli brać pod uwagę tylko względy ekonomiczne – optymalna, ale dzięki temu, że umożliwia szybką, sprawną i wszechstronną obsługę czytelnika przyjęła się i została przychylnie zaakceptowana przez swych użytkowników. Mimo podziału lokalowego widać też zalety „systemu jednowarstwowego”, na przykład maksymalnie duża ilość tytułów udostępniana jest tam, gdzie jest najbardziej potrzebna, z drugiej strony unika się zakupów podwójnych, co umożliwia gospodarne i racjonalne zaopatrywanie w literaturę. W bibliotekach sieci zachowane zostały cechy bibliotek wydziałowych z dawnych uniwersytetów, nawet jeśli zaginęły dydaktyczne zalety bibliotek instytutowych.

Bibliotekarze dziedzinowi

Podstawowe zadania 7 grup bibliotekarzy dziedzinowych, pracujących we wszystkich oddziałach biblioteki, polegają na wyborze literatury, tworzeniu, opracowaniu i udostępnianiu zbiorów oraz szeroko rozumianej, wszechstronnej informacji naukowej. Bibliotekarz dziedzinowy, zaliczany do kadry naukowej biblioteki zapewnia merytoryczną opiekę swej dziedzinie dba o wszechstronne zaopatrzenie w aktualną literaturę, wysłuchuje uwag studentów, pracowników naukowych i w oparciu o te konsultacje podejmuje decyzje o zakupie takich, a nie innych książek. Formalnie jest pracownikiem Biblioteki Centralnej, nawet wówczas, gdy stale przebywa w jednej z bibliotek należących do sieci. Takie usytuowanie w strukturze biblioteki pozwala mu na maksymalnie efektywną pracę. Z jednej strony może czuwać nad szybkim i fachowym opracowaniem zakupionych materiałów, z drugiej doskonale zna potrzeby zgłaszane przez użytkowników. Stała współpraca z ze średnim personelem bibliotecznym zapewnia, że zbiory zostają opracowane szybko, starannie, według jednolitych norm. Bibliotekarz dziedzinowy nie jest również pracownikiem wydziału, co sprawia, że w swych decyzjach

może być samodzielny, uwzględniać w równym stopniu interesy biblioteki, pracowników naukowych i studentów – starannie wyważać racje między tym, co długofalowe, a tym, co dyktowane potrzebą chwili i przelotną modą, między naciskami administracji, ograniczeniami budżetowymi, a potrzebami uczelni.

Elektroniczne przetwarzanie danych

Praca bibliotecznego oddziału elektronicznego przetwarzania danych wspierana jest przez uniwersyteckie centrum obliczeniowe. Jest ona podstawą zaczętego w późnych latach 70. procesu komputeryzowania wszystkich prac bibliotecznych. Dzisiaj trudno już wyobrazić sobie rutynową pracę biblioteczną: katalogowanie, udostępnianie, informowanie, księgowanie, gospodarowanie elektronicznymi bazami danych, bez komputera. Wszystkie te czynności wykonuje się w ramach przyjętego w naszej bibliotece systemu OPAC.

Przetwarzanie danych to także, poza budowaniem księgozbioru i udostępnianiem, masa wniosków, prac i planów. Na przykład podczas wprowadzania systemu wypożyczeń trzeba było, uwzględniając potrzeby naszych użytkowników, praktycznie rozwiązać szereg problemów, które wynikły z pewnej odmienności systemu oprogramowania przyjętego w Bambergu, a systemem obowiązującym w innych bibliotekach Bawarii.

Punktem wyjścia był podpisany 24.7.1989 plan ramowy między Krajem Związkowym Bawaria i firmą Siemens dotyczący stopniowego wprowadzania systemu przetwarzania danych SOKRATES z jego komponentami dla gromadzenia, katalogowania, udostępniania i informacji naukowej. Wprowadzanie tego systemu, którym objęto również Staatsbibliothek, zakończono w zasadzie w roku 1999. Biblioteka elastycznie dostosowała organizację swej pracy do możliwości, które stwarzał nowy system. Mimo szczupłej obsady personalnej udało się dopracować wyposażenie i oprogramowanie, tak, by systemem tym objąć bazy danych na CD-ROM-ach, poprawić system wypożyczeń rozszerzyć zasób licencji sieciowych. Obecnie oferujemy dostęp do 1 525 baz danych dostępnych w Internecie i 154 baz danych na CD-ROMach.

Znaczące etapy rozwoju systemu komputerowego:

- przejście na katalogowanie online w lipcu 1992, jednocześnie zakończenie prowadzenia katalogu mikrofilm – ostatni, czwarty suplement do wydania 1992/I,
- początek OPAC w styczniu 1995 i jego aktualizacja w grudniu 1996. Umożliwiało to utrzymywanie aktualnych danych, jeśli nie funkcjonowało połączenie,

- początek wypożyczania SIAS opartego na elektronicznym przetwarzaniu danych w październiku 1996,
- opracowanie procesu katalogowania zamówień w roku 1998 i ostateczne wprowadzenie zautomatyzowanego wypożyczania w tym samym roku,
- restrukturyzacja danych lokalnych w związku z przejściem z systemu BVB-KAT do systemu ALEPH 500 wiosną 2004 i rozpoczęcie pracy w nowym systemie. Dodatkowo prace nad wyposażeniem w komputery nowo otwieranej TB 4 (językoznawstwo i literaturoznawstwo). Niezależnie od tego, jak co roku, mnóstwo prac nad poprawą działania i poszerzeniem możliwości systemu, takich jak na przykład instalacja nowego oprogramowania.

Problemy kadrowe i lokalowe

Infrastruktura biblioteczna nie dotrzymywała kroku rozwojowi biblioteki, szczególnie dotkliwie objawia się to gdy chodzi o poziom zatrudnienia. Wzrasta ilość zadań, rośnie liczba czytelników, oddawane są do użytku nowe gmachy, tymczasem poziom zatrudnienia nie wzrasta. Staje się to wielkim problemem w przypadku urlopów, zwolnień chorobowych, trzeba wówczas na gwałt szukać zastępstwa. Sytuację niewiele poprawiły, obserwowane ostatnio, zmniejszenie ilości napływających książek, będące wynikiem obniżenia budżetu, czy mniejsze zapotrzebowanie kadrowe przy opracowaniu książek, związane z możliwością przejmowania gotowych danych, braki kadrowe są wyraźnie widoczne zwłaszcza w dziale udostępniania i w magazynie w Bibliotece Centralnej. Najpoważniejsze dziury łąta się przy pomocy pracowników zatrudnianych tymczasowo i personelu pomocniczego.

Jeszcze większym problemem jest nie rozwiązana sprawa lokalowa. Powierzchnie, którymi dysponuje biblioteka nie odpowiadają jej aktualnym potrzebom, ani tym bardziej, zgłaszanym planom rozszerzenia działalności naszej uczelni. Chwilowo największe trudności udaje się załagodzić, dzięki prowizorycznym adaptacjom różnych budynków. Niezbędne i pilne staje się jak najszybsze wykończenie gmachu dla TB 4 (językoznawstwo i literaturoznawstwo) oraz budowa odpowiednio dużego budynku magazynowego, którego usytuowanie pozwoliłoby umieścić tam zbiory należące do bibliotek sieci. Ogólnie powiedzieć można, że rozmieszczenie poszczególnych budynków nie odpowiada wymogom systemu bibliotecznego. Szczególnie niekorzystne jest usytuowanie Biblioteki Centralnej, z której zbiorów korzysta wielu studentów studiujących na różnych wydziałach. Równie dokuczliwy jest brak dużej ogólnej czytelni usytuowanej w centrum miasta, dzisiejszy użytkownik musi niekiedy przeszukiwać bazy danych w kilku bibliotekach.

Nie osiągnięto także zakładanej w „systemie jednowarstwowym” dostępności całych zbiorów na regałach, wciąż jeszcze ok. 65% zbiorów jest przechowywana w magazynach. Literatura często wykorzystywana stoi częściowo w magazynach, co dodatkowo obciąża już i tak szczupły personel magazynów. Zbyt długi jest czas czekania na książkę, dzięki której użytkownik uzyska tylko początkową informację lub będzie mógł zweryfikować posiadane dane.

Problemy budżetowe

Podobnie jak na innych bawarskich uniwersytetach ciągle ograniczany budżet sprawia, że coraz trudniej uzupełniać księgozbiór. Nie ułatwia nam pracy również fakt, że pieniądze przekazywane są w sposób kapryśny, nieprzewidywalny, nierzadkie są opóźnienia w przekazie poszczególnych kwot. Bardzo to utrudnia planową rytmiczną pracę, systematyczny zakup najnowszych książek, czy baz danych, często staje się przyczyną spiętrzenia prac bibliotecznych, zdarza się też, że zakup niektórych książek – nawet tych niezbędnych – musimy odkładać na bliżej nieokreślony czas.

Wcześniej Bawaria i władze federalne wspólnie finansowały „tytuły podstawowe”, następnie ograniczono to do bawarskich „nowości wydawniczych”, co pozwalało na większości wydziałów zapewnić kompletność księgozbioru, ale już w latach 90. pole manewru w wyborze tytułów było bardzo małe. W tej sytuacji trzeba było wybierać między zakupem tytułów niezbędnych w danej chwili, potrzebnych w niedługim czasie lub niezbędnych przez długi okres. Nie zawsze się udawało pogodzić potrzeby wszystkich.

Ponowne znaczne ograniczenie budżetu nastąpiło po wprowadzeniu obowiązującego obecnie „modelu budżetu 2000”, u którego podstaw leżą nowe parametry podziału środków w skali całej Bawarii i zmniejszone dotowanie wydziałów humanistycznych, co odbiło się bardzo niekorzystnie właśnie w Bambergu. Cięcia budżetowe w roku 2002 zmusiły nas do okresowego zawieszenia wszelkich zakupów. Wynikłe stąd luki w naszych zbiorach bardzo trudno uzupełnić, nie można było uzupełniać naturalnych ubytków w księgozbiorze podręczników.

Wreszcie w semestrze letnim 2003, wspólnie z profesorami, trzeba było zdecydować o zakupie poszczególnych czasopism i wydawnictw seryjnych. Proces ten przebiegał bardzo różnie, w zależności od TB; dzięki poczynionym oszczędnościom można było zakupić najbardziej niezbędne książki. W chwili obecnej nie dysponujemy wystarczającymi środkami, umożliwiającymi wszechstronny rozwój naszego księgozbioru. Oczywiście, trudności te można łagodzić np. poprzez system wypożyczeń międzybibliotecznych, który zwalnia nas niekiedy od obowiązku kupowania drogich, bardzo specjalistycznych książek.

W chwili obecnej nie można gwarantować gromadzenia zbiorów, które zaspokajałyby bieżące potrzeby i odpowiadały wyzwaniom niesionym przez przyszłość. Oczywiście można szukać dróg zaoszczędzenia pieniędzy, na przykład sprowadzając książki poprzez sprawny, szybki i coraz lepiej rozwijający się system wypożyczania międzybibliotecznego, co pozwala niekiedy uniknąć zakupu drogich wydawnictw specjalistycznych, ale nie zwalnia nas od obowiązku zakupu bibliografii, leksykonów, najnowszych podręczników itp., które w każdej szanującej się bibliotece muszą być stale dostępne, a z tym mamy coraz większe kłopoty i braki w tej dziedzinie niebezpiecznie się rozszerzają.

Otwarte pytania i perspektywy

Wiele jest więc problemów, które – przynajmniej dzisiaj – nie doczekały się rozwiązania. W jakimś stopniu dotyczy to innych bibliotek uniwersyteckich. Oto niepełna lista problemów, pytań, zadań, przed którymi nie uciekniemy w najbliższej przyszłości:

- należy uważnie obserwować rozwój publikacji elektronicznych i późniejszego „łańcucha publikacji”,
- biblioteka musi umocnić się na dotychczasowym miejscu i mocniej akcentować swoją, wartościową przecież, ofertę kierowaną do uniwersytetu, miasta i regionu. Jej problemy i kłopoty winny być bardziej zauważane przez lokalne władze. Ma być kojarzona jako miejsce prowadzenia badań, studiów, dialogu, słowem, miejsce bardzo ważne dla rozwoju danej społeczności,
- należy oczekiwać większych wymagań stawianych bibliotece w związku z nowym porządkiem studiów i wprowadzeniem opłat za studia. Budżet nie zabezpiecza środków na zakup podręczników i literatury niezbędnej do studiów. Mimo że zbiory podręczników w poszczególnych TB w dużym stopniu się sprawdziły, należałoby sprawdzić, czy zbiory te nie wymagają odbudowania,
- należy rozważyć, sensowność nowego podziału zadań między biblioteką centralną i siecią TB. Na pozór wydaje się, że wszystko w tym zakresie zrobiono, ale obecne wymagania dotyczące „teaching library” nakładają na nas konieczność większego zaangażowania osobowego. Dotyczy to także bibliotekarzy dziedzinowych, którzy dzięki systemowym zmianom w zakresie opracowywania książek mają mniej pracy, powinni więc zwiększyć swą aktywność gdy chodzi o fachową informację, udzielaną bezpośrednio, lub poprzez Internet.

Mimo tylu pytań i problemów pracownicy biblioteki uniwersyteckiej mogą być zadowoleni. Potwierdzają to także badania, wykonane w roku 2003, według kryteriów bawarskiej „Komisji ds. pracy i organizacji bibliotek” oraz ranking „Centrum Rozwoju Szkolnictwa Wyższego (CHE)” z lat 2001 i 2002. Także w indeksie osiągnięć dla bibliotek naukowych „W-BIX” za rok 2005 biblioteka zajmuje dość dobre miejsce.

Sukces ten to efekt cierpliwego budowania podstawowego księgozbioru, jednolitego systemu bibliotecznego i nowoczesnej infrastruktury i wszechstronnej współpracy z profesorami naszej uczelni.

Warto też wspomnieć o profesjonalizmie pracowników biblioteki, dzięki ich zapałowi i elastyczności książki są szybko opracowywane, a ewentualne błędy i braki likwidowane.

Przełożyła Renata Piejko